

Klâsik Liberalizm¹

David Conway

Emekli Emeritus Felsefe Profesörü

Çeviren: Atilla Yayla

Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 64, Güz 2011, s. 85-90.

Liberalizm diğer ideolojilerden, öbür insanlar tarafından empoze edilmiş mümkün olduğu kadar az tahdit ve sınırlamalara tâbi (konu) olma durumu olarak anlaşılmalı insan özgürlüğüne çok daha büyük politik önem ve değer vermesiyle ayırt edilebilen bir siyasî ideolojidir. Bütün liberaller kişilerin birbiri üzerindeki güçlerini sınırlayan bir hukuk sisteminin namevcudiyeti hâlinde insanların birbirlerinin elinde kasıtlı sınırlama ve tahditler yaşayacağına hemfikirdir. Buna bağlı olarak liberaller bu sınırlamaları yasaklayan kanunları özgürlüğü tahrip edici olmaktan çok özgürlüğe yardımcı görür.

Liberalizm ismini ancak erken 19. Asır'da, ideoloji şekil almaya başladıktan bir asır sonra aldı. Klâsik liberalizm ideolojinin orijinal versiyonudur. O vasıflandırıcı sıfatını nispeten yakın zamanlarda orijinal versiyonu ondan önemli ölçüde sapan liberalizm biçimlerinden ayırma ihtiyacının hissedilmesiyle aldı.

Klâsik liberalizmi ideolojinin daha sonraki diğer türlerinden ayıran temel doktriner farklılık devletin özgürlük ve adâleti kazanma ve korumada oynaması gereken role ilişkindir. Klâsik liberalizm özgürlük ve adâletin devlete liberalizmin modern türlerinin düşündüğünden çok daha sınırlı bir rol verdiğini düşünür. Gerçekten, herkesin yararlandığı, fakat, çoğu kimsenin ileri sürdüğü (üzere), devletin tedarik etmesi hâricinde toplumun temin edemediği sınırlı bir yelpazedeki mallar (yollar ve limanlar ve, daha ihtilafli biçimde, yoksulluğun giderilmesi gibi kamu malları adı verilen mallar) hâricinde, klâsik liberalizmin devletin özgürlük

¹ "Liberalism, Classical", *The Encyclopedia of Libertarianism*, ss. 295-298

ve adâletle uyumlu addettiği yegâne rolü bireylerin diğer bireyleri kısıtlamalarını tahdit etmek ve bireyleri hukukî olarak kendilerine ait mülkiyetlerinde korumaktır. Kontekse bağlı olarak liberteryenizm liberalizmin büyük ölçüde yaygın devlet yetkilerini savunmayı çağrıştırdığı ülkelerde karışıklıktan kaçınmak amacıyla klâsik liberalizm için benimsenmiş bir isim veya klâsik liberalizmin daha radikal bir versiyonu olarak görülebilir.

Daha önceki yazarlar ve politik aktivistlerin, özellikle İngiltere’de *Levellerlar* ve Salomanka Okulu’nun Skolastik düşünürleri daha sonra liberal fikirler olarak anlaşılan fikirleri geliştirmesine rağmen liberalizm –ve dolayısıyla klâsik liberalizm– ilk büyük (canonical) açıklanmasını İngiliz filozof John Locke’un yazılarında buldu. 1689’da yayımlanan *Two Treaties of Government* adlı eserinde John Locke ilk defa sistematik olarak insan özgürlüğünü korumak ve desteklemek için gerekli politik düzenin özelliklerini tasvir etti.

Locke’un eserinin ânîden yayınlanmasının sebebi önceki yıl vuku bulan Şanlı Devrim’di. Bu kansız devrimde II. James Parlamento’nun tacı teklif ettiği iki yeni monarka, Orange’lı William ve karısı Mary’ye yol açmak için tahttan vazgeçmeye zorlandı. Bu teklif tebanın (*subject*) daha önce formel legal tanınmadan mahrum olan –özellikle din ve ifade özgürlüğü gibi– haklarına hukukta saygın bir yer kazandırmak kadar Parlamento’nun statüsünü ve monarşi üzerindeki gücünü kuvvetlendirmek için de spesifik olarak dizayn edilmişti. Şimdi Locke’un eserinin büyük bölümünün birkaç yıl önce bir devrim çağrısı olarak yazıldığını bilmemize rağmen, onun 1689’da yayımlanmasının amacı devrimi ve anayasal uzlaşmayı haklı çıkarmaktı.

Locke’un insan özgürlüğü davasının özü iki ana varsayımda (*postulate*) yatmaktadır. İlki bütün insanların iddia edilen eşit moral pozisyonlarıdır ki hiç kimsenin hiç kimse üzerinde daha fazla derecede özgürlük veya iktidara daha âdil bir talebe sâhip olmadığı bundan çıkarsanır. İkincisi ayrı, yani özel mülkiyetin iddia edilen universal faydalarına referansa sâhiptir. Bu faydalar, sâhiplenilenlerde mühim eşitsizliğe rağmen elde edilir, zira sâhiplenilmemiş kaynakların kazanılmasının sonucu olan sâhiplenilmiş şeyler (*holdings*) hiç kimseyi özel sâhiplenmeye müsaade edilmemiş olsaydı olacağından daha az iyi duruma düşürmez. Özel mülkiyet herkese fayda sağlar. İnsanları emeklerinin, tasarruflarının ve yatırıma dönüştürdükleri mülkiyetin meyvelerinden yararlanmaya muktedir kılarak, zenginlik yaratılmasına, insan hayatının maddî olarak geliştirilmesine elverişli şartları yaratır. İşbölümü ve mübadele ile takviye edildiğinde özel mülkiyet tarafından teşvik edilen faaliyetleri emeğe öbür türlü mümkün olabileceğinden çok daha büyük bir dönüşü (*return*) mümkün kılar ve bundan herkes yararlanır.

Locke’a göre devlet devlete tâbi olan insanların rızasıyla kendilerinin hayatını, hürriyetini ve hukuka uygun olarak kazandıkları her malı korumak için yaratıl-

mış bir beşerî (*human*) kurumdur. Locke'un ifade ettiği gibi, devletler kişiler tarafından şu amaçla kurulur:

Hayatlarının, Özgürlüklerinin ve Mallarının, ki genel isimle *Mülkiyet* olarak adlandırıyorum, karışıklı *Korunması* için. Bu yüzden insanların Commonwealthlerde birleşmesinin ve kendilerini Devlet (iradesinin) altına koymalarının büyük ve *ana hedefi Onların Mülkiyetinin Korunmasıdır*.

Buna göre, Locke için, sadece meşru devlet faaliyetlerinin amacı yönetilenlerin haklarının korunmasıyla sınırlanmamalı, hiç kimse, diğerleri üzerinde, onların rızası olmaksızın, meşru politik güç iddia edemez. Locke, bütün insanların nihaî moral eşitliğinden, hukukun hâkimiyeti, âdil yargılanma, kuvvetler ayrılığı ve düzenli seçimler yoluyla demokratik hesap verirlilik dâhil bir dizi politik prosedürel kurallar ve kurumlar ihtiyacını çıkarırsar. Bu tür kurumların siyasal gücün kendilerine siyasal güç verilenler tarafından istismar edilme riskini minimize edeceğine inanılır.

Locke'un fikirlerinin müteakip klâsik liberal düşünce üzerindeki tesiri abartılamaz. Bu, Locke'un özgürlük için bazı argümanlarını oturttuğu teolojik çerçeve için duyulan heyecanın daha sonra solmasına rağmen böyledir. Locke esas itibarıyla bir liberal politik düzenin anayasası meselesiyle olduğu kadar moral durumuyla da ilgilendi. Bir liberal politik düzende inkişaf edecek ekonomik düzenin karakterine ve maddî yararlarına nispeten az yer verdi. Fransız Fiziokratlar (aralarında Anne-Robert Jacques Turgot ve Pierre Samuel Dupont de Nemours) ve İskoç Aydınlanması filozofları, özellikle Adam Smith birçok meseleyi detaylı olarak tasvir etti. Bu sebeptendir ki –diğer sebep ekonomik faydaların piyasayı ilga ederek elde edebileceğini ileri süren sosyalistlerden gelen tehditti– liberaler, din, örgütlenme ve ifade özgürlüğü çağrısı da yapmalarına, istikrarlı barış savunularına ve militarizm ve emperyalizme muhalefetlerine rağmen ekonomik muhakeme ve ekonomik politikayla sıkı bir şekilde birleştirilme (associate) durumuna geldiler.

Orta 19. Asır'da mühim biri hâline gelen klâsik liberal Jeremy Bentham ile ilişkilendirilen faydacı tezler üzerindeki büyük vurgulama sonraki faydacı nesillerin devlet için daha önceki klâsik liberaller tarafından savunulmuş sınırların çok ötesine geçen bir rol aramasının yolunu açtı. Bentham'dan sonraki faydacı nesiller bu yüzden erken faydacı klâsik liberallerin sıkı bir şekilde sınırlı devlet davasını öyle yapmanın faydayı arttıracığına inanmaları hâlinde özgürlükleri çiğneme yetkisiyle donatılmış geniş devlet modern liberal davasına dönüştürmeye yardım etti. Faydacı argümanların daha büyük fayda peşinde koşmak için devletin yetkilendirilmesine destek için kullanılabilecek olmasına rağmen birçok klâsik liberal ya insanın –iyiliğini kuvvetlendirmek için devlet müdahalelerinin etkinliğini sorgulamaya ya da özgürlüğün, özgürlüğün insan karakterine etkisi gibi, diğer faydalarını vurgulamaya devam etti. Argümanları net olarak ayırt edilmemesine ve genellikle üst üste binmesine rağmen önceki ilkinin yapanlar İngiltere'de Thomas

Hodgskins ve Herbert Spencer ve Fransa'da Jean-Baptiste Say ve Frederic Bastiat gibi figürleri kapsarken ikincisini yapanlar Prusya'da Wilhelm von Humboldt, Fransa'da Benjamin Constant ve İngiltere'de John Stuart Mill gibi figürleri kapsar.

Sosyalistlerin ve hatta nevi şahsına münhasır 20. Yüzyıl liberallerinin daha büyük devlet çağrısına reaksiyon olarak ki Ludwig von Mises ve Friedrich A. Hayek gibi yazarlar 20. Yüzyıl'ın ilk yarısında klâsik liberal düşüncenin yenilenmesine öncülük etti. Her ikisi de Adam Smith, Jean-Baptiste Say, Carl Menger ve diğer klâsik liberal iktisatçıların kavrayışlarından (ferasetlerinden) yoğun biçimde yararlandı. Klâsik liberalizmin 20. Asır'ın ikinci yarısındaki, bu yazarların ilham verdiği, yeniden canlanması, özellikle Birleşik Devletler'deki liberal düşüncüler arasında doğal haklara yenilenmiş bir müracaatın da yolunu açtı.

Başlangıcından itibaren klâsik liberalizm dâima zamanının büyük politik olaylarıyla yakından ve yoğun bağlantılı oldu. 17. Asır İngilteresi'nde mutlak monarşiye karşı parlamenter mücadelelerden doğmuş olarak, 19. Asır'ın ilk 70 yılında Avrupa'da ekonomik liberalizasyona hareket kadar hem Amerikan hem Fransız devrimleri için ilham kaynağı da oldu. Avrupa güçleri arasındaki politik düşmanlıklar yüzünden ekonomik liberalizasyon trendi 19. Asır'ın son üçte birlik bölümünde, yoğunlaşan ekonomik ve politik düşmanlıklar Birinci Dünya Savaşı'nı çıkartıncaya kadar tersine çevrildi. Bu savaş 1917 Rus Devrimi'ni ve müteakiben, en azından ilk safhalarında, birçok Batılı gözlemciyi kolektivizmin gelecek şeylerin biçimi olduğuna ikna eden, Sovyet Sosyalist tecrübesini tetikledi. Müteakip dünya çapındaki 1930'lar ekonomik depresyonu ve klâsik liberal ideolojinin neredeyse çöküşü İtalya'da faşizmin, Almanya'da nasyonal sosyalizmin ve birçok ülkede diğer kolektivist hareketlerin yükselmesini mümkün kıldı.

Bütün bu 20. Yüzyıl gelişmeleri 20. Yüzyıl'ın ilk yarısında Avrupa ve Amerika'daki yükselişte olmuş olan ve uzun bir süre klâsik liberal düşüncenin neredeyse total tutulmasına şahit olmuş olan içsel kolektivist eğilimleri takviye etti. 20. Yüzyıl'ın büyük bölümlü boyunca, daha da fazla devlet müdahalesi çağrıları ortasında Mises ve Hayek'inki gibi pek az ve yalnız otantik klâsik liberal ses işitilebilirdi. Klâsik liberalizmin yenilenmesinde bir esaslı adım, 1947'de, Hayek'in öncülüğünde, Mont Pelerin Society liberal düşünceyi en yüksek seviyelerde yenileme –canlandırma ilk amacıyla kurulduğunda atıldı. İlk toplantıya 10 ülkeden 39 kişi katıldı. 1950'ler, 1960'lar ve 1970'ler Milton Friedman, Ayn Rand, Murray Rothbard ve Robert Nozick gibi bir büyüyen klâsik liberal yazarlar grubunun klâsik liberal fikirlerin önemli savunucuları olarak doğmasını gördü. Bunlar hep birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir nesil boyunca kamusal hayata tahakküm eden kolektivist konsensusa karşı büyüyen bir itirazı seslendirdiler. Şüphesiz, onların fikirlerinin itibarı, Sovyet komünizminin, Mises ve Hayek tarafından genellikle kuşkuyla bir Batılı entelektüel muhitte çok uzun zaman önce söylendiği üzere, 1980'lerin sonunda çöküşüyle arttı.

Sovyet komünizminin çöküşünden beridir, piyasaların devlet planlamasına ve rekabetin monopolcü devlet tedarikine (*provision*) üstünlüğü epeyce ortak kanı oldu. Benzer şekilde, demokratik olarak seçilmiş hükümetin bile refah sağlama veya sosyal süreçleri aktif bir şekilde idare etme kabiliyetine olan inanç ciddi şekilde azaldı. Hem iktidarın sınırlarını hem de bireysel hakların, toleransın ve sınırlı devletin erdemlerini anlamada paralel bir artış vuku buldu. Klâsik liberal veya liberteryen idealler hala tam olarak gerçekleştirilememiştir ve politik hayatın dominant temaları olmak için çok daha fazla eğitim, araştırma ve müdafaaya ihtiyaçları vardır. F. A. Hayek 1949'da yazdığı etkili denemesi "The Intellectuals and Socialism"i şu meydan okumayla bitirdi.

Hür bir toplumun felsefî temellerini bir kere daha canlı bir entelektüel konu ve onun implementasyonunu en canlı beyinlerimizin dehasını ve tahayyülünü zorlayan (meydan okuyan) bir görev hâline getiremezsek özgürlüğün geleceği gerçekten karanlık. Fakat eğer en iyi hâlinde liberalizmin işareti olan fikirlerin gücüne inancı tekrar kazanabilirsek, muharebe kaybedilmiş değildir. Liberalizmin entelektüel canlanması daha şimdiden dünyanın birçok parçasında vuku bulmakta. Bu canlanma tam zamanında olacak mı?

Hayek'in bu meydan okumasını dile getirmesinden beridir modern liberteryenizmin inkişafı, fikirlerin gücünün ispatıdır.

Okumalar

- Bastiat, Frederic. *Selected Essays on Political Economy*. Irvington-on-Hudson, NY: Foundation for Economic Education, 1995.
- Bentham, Jeremy. *The Theory of Legislation*. Bombay and New York: Tripathi and Oceana, 1975
- Bramsted, E. K., ve K. J. Molhuish. *Western Liberalism: A History in Documents From Locke to Croce*. London: Longman Group, 1978.
- Constant, Benjamin. *Political Writings*. Bihcamaria Fontana, ed. Cambridge, MA: University Press, 1988.
- Conway, David. *Classical Liberalism: The Unvanquished Ideal*. Basingstoke, UK and New York: Macmillan and St. Martin's Press, 1995.
- Friedman, Milton. *Capitalism and Freedom*. Chicago Press, 1962.
- Hayek, Friedrich. *The Contitution of Liberty*. London and Henley, UK: Routledge, 1960.
- Humboldt, Wilhelm von. *The Limits of State Action*. J. W. Burrow, ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
- Locke, John. *Two Treaties of Government*. Cambridge: Cambridge University Press, 1965.
- Mises, Ludwig von. *Liberalism in the Classical Tradition*. New York and San Francisco: Foundation for Economic Education and Cobden Press, 1985.

Robbins, Lionel. *The Theory of Economic Policy in English Classical Political Economy*. 2nd ed. London and Basingstoke, UK: Macmillan, 1978.

Say, Jean-Baptiste. *A Treatise on Political Economy*. New York: A. M. Kelley Publishers, 1971

Smith, Adam. *An Inquiry into the Nature and Causes of Wealth of Nations*. Indianapolis, IN: Liberty Classics, 1981.